

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
(ПОВАГИ ДО ДОРΟΣЛИХ)**

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні, підвищили вимоги до виховання особистості, формування у неї толерантних якостей, зокрема виховання поваги до дорослих. Стаття розглядає шляхи впровадження педагогом визначених якостей.

The socio-economic changes that take place in Ukraine promoted the requirements to education of personality forming at her of tolerant qualities, in particular education of respect to the adults. The article considers the ways of introduction by the teacher of definite qualities.

Україна – демократична, правова держава і це потребує високого рівня соціальної зрілості його громадян, яка має такі концептуальні компоненти, як відповідальність, самостійність, толерантність. Це зумовлює необхідність розвитку поваги до іншого в суспільному середовищі, що сприятиме поліпшенню взаєморозуміння, зміцненню солідарності у спілкуванні як між окремими особами, так і між етнічними, соціальними, культурними, релігійними і мовними групами та націями. Утвердження поваги в суспільстві є не тільки важливим принципом, а й необхідною умовою миру та соціально-економічного розвитку всіх народів.

Аналіз праць Б.О.Азової, С.Є.Крола, О.С.Богданової, Р.Г.Гурової, В.М.Горєєвої та інших свідчить, що період розвитку молодших школярів має об'єктивні умови для формування якостей толерантної людини, зокрема поваги до старших.

Діти молодшого шкільного віку характеризуються підвищеною сприйнятливістю до зовнішніх впливів, здатністю до наслідування, що вимагає від учителя бути прикладом для них у всьому. Вони свідоміше, ніж дошкільнята, спроможні сприймати вимоги до своєї поведінки. Тому актуальною ця проблема є саме для учнів молодшого шкільного віку, що зумовлено їхніми віковими та психологічними особливостями, появою інтересу до свого внутрішнього світу, до переживань, пов'язаних з моральними і соціальними проблемами.

Перед учителем початкових класів завдання формування гуманістичного світогляду, виховання поваги є пріоритетними в сучасному освітньому просторі. Це потребує активізації свідомості як учителя, так і учня у відношенні до людини як самодостатньої цінності. Навчально-виховний процес має набути особистісного спрямування.

Мета статті полягає в аналізі досвіду провідних педагогів як головного компонента підготовки вчителів до розвитку толерантної особистості молодшого школяра.

За визначенням довідкової літератури, повага – одна з найважливіших умов моральності, яка має на увазі таке відношення до людей, у якому практично (у відповідних діях, мотивах, а також в соціальних умовах життя суспільства) визнається гідність особистості. Поняття поваги, яке склалося в моральному свідомості суспільства, припускає: справедливість, рівність прав, можливість більш повнішого задоволення інтересів людей, надання їм свободи; довіри до людей, уважне відношення до їх переконань, прагнення; чуйність, ввічливість, делікатність, скромність. Порушення вимог поваги до людей є насиллям, пригнобленням, придушення свободи, нерівність, приниження гідності, недовіра. Значення усіх цих понять, з яких складається повага і неповага, визначається характером суспільства і притаманних йому соціальних відносин [5: 362].

Повагу в етиці визначають як таке ставлення до людини, що реалізує на практиці (в певних діях, поведінкових актах, формах суб'єктивного відношення) визнання людської гідності. За своєю суттю повага має цілісно-людський характер, постає як значущий екзистенційно-моральний прояв настроєності людини на спілкування. Неможливо й

принизливо спілкуватися з тим, хто не поважає нас, не зважає на нашу людську гідність [2: 333].

Б.О.Азова наголошує на тому, що для вироблення культурної поведінки потрібна систематична і цілеспрямована праця вчителя. Це означає, що всі форми і методи роботи, вся сукупність виховних заходів мають становити певну систему, відповідно до якої вирішуються завдання виховання.

Для того, щоб виробити свідому дисципліну і культуру поведінки в учнів, педагоги рекомендують широко застосувати вправи, постійно контролювати додержання учнями правил поведінки, організовуючи педагогічний вплив на вихованців, причому обов'язковою умовою при цьому має бути авторитет учителя, його позитивний приклад, єдині вимоги з боку всіх вчителів, які передбачають повагу до особистості учня, до його гідності [1: 14].

Однією з найважливіших умов формування поваги, як моральної норми поведінки учнів – вивчення рівня вихованості, правильна організація виховної роботи з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Це систематична і цілеспрямована праця педагога.

О.С.Богданова рекомендує при виробленні культури поведінки використовувати індивідуальну роботу з учнями, яка, звичайно, залежить від вікових особливостей школярів, умов його життя в сім'ї. Здійснювати її необхідно у тісному контакті з батьками, пояснюючи їм правильні методи виховання дитини і домовляючись про спрямування педагогічного впливу [2: 6].

Важливою умовою формування поваги до дорослих у дітей молодшого шкільного віку є тісна взаємодія сім'ї і школи. Роботу, яку здійснює школа з прищеплення норм, правил на закріплення практичних навичок шанобливого ставлення до людей, повинні продовжувати батьки у сім'ї. Вони повинні пам'ятати, що завжди є прикладом і взірцем для своїх дітей.

При вихованні поваги до дорослих майбутній вчитель має пам'ятати що при постійній праці в учнівському колективі та роз'яснювальній роботі з батьками, спрямованій на закріпленні навичок здобутих у школі, можливо досягти позитивних результатів у формуванні поваги, як моральної норми поведінки молодших школярів.

В.М. Горєва стверджує, що важливим засобом вироблення культурної поведінки є вирішення школярами так званих моральних завдань, тобто осмислення ситуацій морального вибору, які виникають у житті й вимагають оцінки правил культури поведінки. Вирішення таких завдань треба пропонувати учням під час бесіди, виховної години, зборів колективу тощо. З цією метою можна використовувати конфліктні ситуації, які виникають у колективі або висвітлюються в пресі, у художній літературі. Значний вплив на формування культури поведінки мають практичні завдання та заняття. Їх мета – організувати самостійну роботу школярів із застосування етичних знань при аналізі власної поведінки та поведінки своїх товаришів, створити умови для вправління у відповідних способах поведінки [3: 16].

Необхідною умовою формування поваги, як моральної норми поведінки є використання практичних завдань із застосуванням етичних знань при аналізі власної поведінки учнів та інших, створення умов для вправління поведінки, моральна оцінка вчителем норм і правил поведінки дітей.

З раннього віку вчинки дітей підлягають моральній оцінці дорослих та самооцінці. Це допомагає з'ясувати, які стосунки з іншими людьми є правильними, моральними. Оцінка є громадською думкою, що відображає погляди на добро, зло, справедливість, несправедливість, у яких виражається суть суспільних відносин. За допомогою оцінки дитини дається загальний орієнтир у виборі поведінки.

Основна функція моральної оцінки – орієнтир дітей у тому, як вони поведуться: добре, погано, гідно, негідно. Це стримує школяра від небажаних вчинків, стимулює моральну поведінку. Вона допомагає закріплювати правильні судження про моральні явища, відкидати неправильні. Оцінка вчителя викликає в дитини позитивне або негативне емоційне хвилювання. Критеріями для моральної оцінки є ті моральні норми і правила, які педагог пропонує учням.

Учитель дає моральну оцінку ставленню дітей до навчання, до вчителів, взаєностосункам у колективі, проявам товарищескості. Деякі вчинки не підлягають певним правилам, залежить від конкретної ситуації, потребують чуйності. Важливою є, насамперед, оцінка мотиву, бо саме в ньому закладено моральне обґрунтування вчинків. Учитель не повинен переносити моральну оцінку вчинку на особистість дитини в цілому. Оцінка педагогом учинків дітей відбивається на їхньому уявленні про моральний бік взаємовідносин.

Діти повинні з допомогою вчителя усвідомлювати реальні стосунки, які виникають між ними, відмічати прояви терпимості, справедливості, зацікавленості в спільній справі. У стосунках між дітьми виникають і негативні явища: заздрість, марнославство, злість, хитрість, несправедливість. Адже виховання відбувається не лише на прикладі хорошого, а й активного подолання поганого. Стимул пробуджує в учневі бажання робити те, що чекає від нього вчитель.

Оцінка орієнтує школяра на розуміння того, як він учинив (правильно чи неправильно), як саме його вчинок збігається чи розходиться з вимогою, нормою. Спочатку дітям подається вираження у вимозі норма поведінки, яку потрібно наслідувати, а потім – оцінка реальної поведінки. У вимозі ж лежить насамперед зміст тих норм і правил, які повинен виконати учень, елемент зобов'язання. Оцінюючи вчинки дитини, потрібно брати до уваги не лише результат і цінність його для колективу та суспільства, але й його моральне значення, те, чим керувався школяр незалежно від оцінки його дій навколишніми. Не можна вважати моральним ті вчинки, які здійснюються через страх бути покараним, заради власної вигоди. Батьки і вчителі повинні добиватися того, щоб діти звикали діяти морально. Це може привести їх до формування моральної самосвідомості, розуміння морального добра.

В.О.Сухомлинський моральне виховання засновує на вихованні справжньої любові до навколишніх, що виражається в постійній, повсякденній турботі про них. Саме так і виникає та моральна доброта, яка змушує школярів дбати про інших, не одержуючи натомість нічого. Один з напрямів розвитку особистості дитини – вікові усвідомлення власної поведінки. Важливим при цьому є питання про формування мотивів поведінки.

Педагоги повинні акцентувати увагу дітей на формуванні мотивів моральної поведінки. Формування моральних мотивів дітей, їх реалізація в поведінці – важливий напрям у роботі педагога. Він має бути вирішальним у період становлення особистості, бо соціальні наслідки вчинку дитині ще важко передбачити, врахувати їх у своїй поведінці [7: 11].

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського допоможе вчителям і батькам виховати гуманну людину, знайти такий спільний духовний інтерес, таку діяльність, щоб дитина відчула у вихователі людину і потяглася до людського. “На перше місце в практиці нашої виховної роботи, – стверджує В.О.Сухомлинський, – ставляться вчинки, в яких виявляється гуманне, людяне ставлення дитини до інших людей. Багатство духовного життя особистості залежить від того, як глибоко людина не лише розуміє, а й відчуває благородство ідей гуманності, людяності” [6: 218].

Створення умов для вправлення поведінки, моральна оцінка вчителем норм і правил поведінки дітей – важлива умова формування моральної поведінки.

Результати аналізу досвіду провідних педагогів доводять, що для розвитку толерантних якостей молодших школярів, зокрема поваги до дорослих, необхідні: позитивний приклад і авторитет вчителя; вивчення рівня вихованості, правильна організація виховної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, тісна взаємодія сім'ї і школи; вирішення учнями моральних завдань. У процесі моделювання майбутньої виховної роботи шляхом розвитку толерантних якостей здійснюється перспективний внесок у процес формування професійної компетенції майбутніх вчителів.

Соціальна значущість і практична необхідність виховання поваги до дорослої людини у молодших школярів визначили вибір дисертаційного дослідження, у ході якого планується: з'ясувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці виховання

молодших школярів; охарактеризувати сутність, структуру, критерії та рівні виховання поваги до дорослих молодших школярів; експериментально перевірити шляхи розвитку поваги до дорослих учнів молодших класів у позакласній роботі; розробити методичні рекомендації для вчителів з проблеми виховання поваги до дорослих дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азова Б.О., Крол С.Є. З досвіду виховання в учнів навичок і звичок культурної поведінки. – К.: Рад. школа, 1962. – 75 с.
2. Богданова О.С., Петрова В.И. Воспитание культуры поведения учащихся 1-3 классов. – 2-е изд. испр. – М.: Просвещение, 1978. – 159с.
3. Гореева В.М. Виховання культури поведінки школярів. – К., 1983. – 47с.
4. Малохов В.А. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2001. – 384с.
5. Словарь по этике/ Под ред. А.А.Гусейнова и И.С.Кона. – 6-е изд. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
6. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибр. тв. у 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.1.
7. Сухомлинський В.О. Моральні заповіді дитинства і юності. – К.: Рад. шк., 1966.

УДК 371.132

Г.Р. Шпиталевська

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті дається характеристика толерантності як важливого засобу професійної підготовки вчителя початкових класів.

In the article the characteristics of tolerance as an important way of professional training teachers of primary school is given.

Стрижневим моментом існування в полікультурному соціумі окремої особистості, групи людей, цілої країни є толерантність як універсальний принцип людської життєдіяльності. На цьому тлі особливо важливим постає питання навчання та дотримання толерантності в житті дітей та молоді, особливо молодших школярів, адже саме в цьому віці закладаються основи навчання і виховання.

Проблема формування толерантної особистості в суспільстві не нова, але останнім часом коло проблем, пов'язаних з фактором полікультурності середовища, поповнилося новими тривожними проблемами, саме ця соціальна необхідність підштовхує педагогів шукати шляхи розв'язання їх. Проблема формування толерантності у дітей розглядається науковцями в соціальній педагогіці (М.Б.Євтух, В.С.Заслуженюк, І.Д. Зверева, А.Й.Капська, Л.Г.Коваль, Г.М.Лактіонова, Л.І.Міщик, О.В.Мудрик та ін.), в етнопедагогіці (І.Валєєв, Г.Волков, М.Тайчинов та ін.).

Мета даної статті – розкрити поняття толерантності, необхідності виховання толерантної особистості в полікультурному суспільстві, підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності в молодших школярів на уроках української мови.

У сучасних словниках категорія толерантності повністю ототожнюється з категорією терпимості. За визначенням довідкової літератури, толерантність – це повага, сприйняття та розуміння розмаїття культур світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини; відмова від догматизму та абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародних документах з прав людини; визнання того, що кожен може